

==== Takács Tibor =====

/// Kiegészítés, avagy a punk(történelem) tényleg nem halt meg

Banális megállapítás: a történész nem magát a múltat tanulmányozza, hiszen az közvetlenül nem hozzáférhető a számára, hanem különböző *forrásokat*, a leggyakrabban szöveges dokumentumokat, amelyek alapján igaz (igazolható, ellenőrizhető) megállapításokat tesz a múltról. A források persze nem önmagukért beszélnek, azokat interpretálni kell. A történeti munkák ezen értelmezés eredményei, távolról sem mindegy tehát, hogy milyen forrásokkal dolgozunk, milyen dokumentumokra lelünk kutatásaink során. Egy-egy új dokumentum akár teljesen új megvilágításba helyezheti a vizsgált tárgyat, módosíthatja korábbi elgondolásainkat, de meg is erősítheti hipotéziseinket. Nem ritka, hogy ezek a kutatás lezárulta, eredményeinek közzététele után akadnak a történész kezébe. Velem – viszonylag rövid időn belül – kétszer is megtörtént ez. Az újonnan megismert szövegek, amelyek korábban elkerülték a figyelmemet, nemcsak a témámra vonatkozó új információkat tartalmaztak, hanem általuk új, említésre méltó szempontok is felmerültek. Ezért tartom fontosnak ismertetni ezeket.

Tanulásként szintén csak egy banális megállapítást tudok megfogalmazni: bármennyire is körültekintően járnak el a történészek, a múltról való tudásunk szükségszerűen töredékes és gyakran esetleges, a múlt megismerésének folyamata így sosem érhet véget.

=== Egy

Nemrégiben megjelent könyvemben azt vizsgáltam, miként alakult ki 1987–1988 táján az a téves nézet, hogy a CPg punkegyüttes rasszista skinheadzenekar volt, amelynek a neve Cipgánypusztító Galerit (Cigánypüfölkő Gárdát stb.) jelent. Az utolsó fejezetben kifejtettem, hogy a koholmány a rendszerváltás utáni nyilvánosságban is szívósan

tovább élt, és még tudományos publikációkban is fel-felbukkant.¹ Munkám megjelenését követően derült ki, hogy a példák között szerepelhetett volna Romsics Ignác rendszerváltásról szóló kötete is.² Pedig évekkal ezelőtt foglalkoztam ezzel a kötettel,³ ám a CPg-vel kapcsolatos kutatás idején már nem emlékeztem arra, hogy a rendszerváltás okairól és előzményeiről szólva a szerző említést tett a zenekarról. Pedig igen tanulságos szövegrészről van szó. Romsics megemlíti, hogy az ifjúsági ellenkultúra egyik legfontosabb hordozójaként a modern könnyűzene az 1980-as évekre elveszítette „*proteszt*” jellegét, az 1960-as évek népszerű zenekarai az „*establishment*” részévé váltak. „*Az 1970-es évek végén viszont olyan új együttesek jelentek meg, amelyek a lázadás örök eszményét a nemzetközi punk- és skinheadmozgalmak ideológiáiból merítve kísérelték meg újrafogalmazni. Az egyik első ilyen zenekar a Beatrice volt, amelynek agresszív non-konformizmusát a Mosoi együttes és a szegedi CPg (Coitus Punk group) az 1980-as évek elején még tovább radikalizálta. E két együttes számos dalszövege közönséges rasszista uszítás volt az idegenek és a cigányok ellen. 1983–1984-ben ezért mindkét »banda« tagjait felfüggesztett, illetve részben letöltendő börtönbüntetésre ítélték. A skinheadmozgalom, amelynek tagjai egyre kevésbé titkolták rasszista nézeteiket, azonban tovább élt, s idővel zenekaraik is újjászerveződtek.*”⁴

Az idézett szöveg két szempontból érdemel figyelmet. Először is, Romsics Ignác egy, a Betaricétől a CPg-ig ívelő radikális, „lázadó” könnyűzenei mozgalom létezését feltételezi. Okfejtése ebben kísértetiesen hasonlít a korszak nagyhatalmú popmenedzserének, Erdős Péternek a gondolatmenetére, aki egy, a Beatricével (sőt a Piramissal) kezdődő, majd a Mos-oi és a CPg zenekarokkal folytatódó ellenséges, neonáci színezetű politikai mozgalmat vízionált.⁵ A szerző azonban ezen a ponton nem Erdősre, hanem egy, a *Kritika* folyóiratban megjelent riportra hivatkozik – abban azonban nem említik a CPg-t (a Mos-oit is csak annyiban, hogy minden kommentár nélkül közlik a *Dolgozó népet szolgálom* című számukat).⁶ A tudós történész emellett – akárhogy is nézzük – teljesen összemossa punk és a skinhead jelenséget, illetve a Mos-oi és a CPg együtteseket, utóbbit is rasszizmussal vádolva. Bizonyítékként dalszövegekre hivatkozik, ám a CPg-nek (ezt nem árt elégszer hangoztatni) egyetlen faj- vagy idegengyűlölő szerzeménye sem ismeretes. Romsics feltehetően Szántó Gáborra hagyatkozott,

1 = Takács, 2021a.

2 = A hiányra Lévay Tamás hívta fel a figyelmem, szívességét ezúton szeretném megköszönni neki.

3 = Takács, 2010.

4 = Romsics, 2003: 29.

5 = Erdős ezt legplasztikusabban halála előtt adott interjújában fejtette ki: *Hogyan készül*, 1990: 191–192., 206–212. Vö. Takács, 2021a: 199–201.

6 = Gellért 1988. Az eredetileg 1987-ben a rádióban leadott riportműsorban egyébként megszólaltatták Rác József pszichológust is, aki világos különbséget tett a punk és a skinhead között, később pedig külön tanulmányban fejtette ki a CPg és a Mos-oi közötti alapvető különbségeket: Rác, 1998.

aki a nyolcvanas évek végén megjelent írásiban a Mos-oi cigányellenes szerzeményét a CPg számaként adta közre.⁷

Romsics hivatkozik is Szántó egy cikkére – amely viszont szintén elkerülte a figyelmet, így könyvemben nem tudtam írni róla. Ez csak azért sajnálatos, mert abban az újságíró néhány hazugságot hozzátett azokhoz, amelyeket az általam ismeretett megszólalásaiban kifejtett. Újból leírta például, hogy az 1980-as évek elején „*a skinhead-irányzat felé menetelő*” tehetségtelen punkzenekarok hangerővel, trágár, a legalantasabb ösztönöket megcélzó szövegekkel akartak reflektorfénybe kerülni. Ez a Mos-oi és a CPg – utóbbit ez esetben is „Cigánypüfölő Gárdaként” azonosította – együtteseknek olyannyira sikerült, hogy működésüknek hatósági fellépés vetett véget, tagjaikat pedig „*rövidebb-hosszabb időre lecsukták*”. Szántó ezután ontja a korábbi írásaihoz képest új, de hasonlóképpen fals információkat: a zenészek magánvád nyomán kerültek bíróság elé (nem igaz); zárt tárgyaláson ítélték el őket (nem igaz); amiről a sajtó csak rövid hírt közölt (ha a szamizdat lapokat is „a sajtó” alá soroljuk, akkor ez sem igaz).⁸

Szántó Gáborral ellentétben Romsics Ignác helyesen oldotta fel a CPg rövidítést, azaz nemcsak Szántót használta forrásként. Mégis, alapvetően a nyolcvanas évek végének skinhead-diskurzusában megjelent és szívósan rögzült narratívát adja tovább, tudniillik azt, hogy a CPg nem radikális, hanem rasszista zenekar volt. Pedig nem volt az, de mivel a késői Kádár-kor első nyilvánosságában szinte csak ebben a formában jelent meg róla híradás, ez a kép tartósan rögzült, nemcsak a sajtóban, hanem a tudományos munkákban is. A példa ugyanarra mutat rá, mint amire az elején felhívtam a figyelmet: az, hogy a történész mit tekint ténynek, nagyban függ attól, milyen forrásokat elemez – és milyen értelmezési mezőben elemzi azokat.

== Kettő

Az 1983. március 5-i, Kozák téri CPg-koncertet körüljáró tanulmányom⁹ megjelenését követően akadt a kezembe a BRFK III/III-A. Alosztályának dolgozó, „Teleki” fedőnevű titkos megbízott dossziéja.¹⁰ A hálózati személy alapvetően budapesti kábítószeres fiatalokról jelentett, időnként azonban beszámolt egy-egy koncertről is. 1981. november 7-én például jelen volt a Közgázon Nagy Feró új együttese, a Bikini fellépésén. („*Dalikat a Beatricéhez hasonló punk-rock stílusban adták elő.*”) A közönség tombolása közepette, a nagy hangzavarban nem sokat értett az elhangzott dalokból, de így is meg tudta állapítani, hogy „*azok agresszív, izléstelen, a jelenlegi viszonyokat bíráló szövegűek voltak*”. A tartótiszt, Hollósi György főhadnagy ebből azt a következtetést vonta le, hogy Nagy Ferenc külön-nyilvántartásba vett személy „*nem hagyott fel a szervezetlen*

7 == Szántó, 1988a: 11. Szántó, 1988b: 106–107.

8 == Szántó, 1989: 402–403. Vö. Takács, 2021a: 157–161.

9 == Takács, 2021b.

10 = ÁBTL 3.1.2. M-40476. A dossziéra kollégám, Göncz Balázs hívta fel a figyelmet, amit ezúton is szeretnék megköszönni neki.

fiatalokat káros erkölcsi, politikai irányban befolyásoló zenészi tevékenységével.¹¹ 1982 elején a „Száguldó Halottképek punk együttessel” kapcsolatos feladattal bízta meg „Telekit”, ám a dossziéba nem kerültek a Vágtázó Halottképekről (Hollósi főhadnagy csakis erre gondolhatott) szóló jelentések.¹² A hálózati személy tavasszal részt vett az ETA punkzenekarnak a Műgyetem Bercsényi úti diákotthonában rendezett koncertjén. A rossz erősítés miatt a dalok szövegét most sem értette, az együttes színpadi viselkedését azonban ez esetben „normálisnak” ítélte. Jelentése azonban így sem volt tét nélküli: a szervezőktől megtudta, hogy rendszeresen hívnak újhullámos bandákat (rendszerint kezdőket, mert nekik kevesebbet kell fizetni), amit a tartótiszt aggasztónak talált, mert a kollégiumban rendszeresen fellépő, „a punk stílust követő” együttesek „stílusa, törekvései azzal a veszéllyel járnak, hogy a klub újfasiszta beállítottságú fiatalok összejöveteli helyévé válhat”. (A tiszt megjegyzése illeszkedett a punk irányzat állambiztonsági értelmezésébe: a jelenségre politikai veszélyforrásként, az újfasiszmus hordozójaként tekintettek.) Ezért „szoros hálózati ellenőrzés alá” vonták az ottani zenei rendezvényeket.¹³

„Teleki” később maga is tagja lett egy punkegyüttesnek, a Falatraxnak, amely 1982 szeptemberében az Ikarus Művelődési Házban lépett fel. „Teleki” itt elbeszélgetett az Elhárítás és az ETA tagjaival is – és ha már így esett, tartótisztje utasította, hogy „mélyítse el kapcsolatát” a fenti zenekarok tagjaival.¹⁴ A Falatrax számára keresett fellépési lehetőséget, amikor 1983 márciusában felkereste a xv. kerületi Kozák téri Ifjúsági Ház vezetőjét, Gábriel Tibort. Ő azonban arról tájékoztatta, hogy szerinte a közeljövőben egyetlen punk zenekar sem léphet fel náluk, köszönhetően a március 5-i rendezvényüknek. Ez alkalommal a CPg adott „undorító”, „erkölcstelen”, „erkölcsromboló” koncertet; az énekesük például pengével összevágta magát, és véresen énekelt. Az eset miatt ellene és helyettese, Pátrovics Tibor ellen fegyelmi eljárást indított a kerületi művelődési központ igazgatónöje, Padisák Mihályné, aki Gábriel szerint „arra hivatkozott, hogy a rendőrség neki ezt színes fotókkal bizonyította, amelyet a koncerten részt vevő rendőrnnyomozók készítettek”.¹⁵

A belügy–Padisákné–Gábriel–„Teleki” információs csatornán valami elcsúszott: március 5-én a Kozák téren valóban készültek fényképek, de nem színesek; a CPg elleni eljárásban valóban előkerültek színes felvételek, amelyeken többek között a vérző arcú Haska Béla énekel, de nem a Kozák téren, hanem a CPg veszprémi fel-

11 = = ÁBTL 3.1.2. M-40476. 76–77. Jelentés a „Teleki” fn. tmb.-vel tartott rendkívüli találkozóról, 1981. november 17. (A találkozóra egy héttel korábban került sor.)

12 = = ÁBTL 3.1.2. M-40476. 80. „Teleki” fn. tmb. jelentése, 1982. január 3.

13 = = ÁBTL 3.1.2. M-40476. 93. „Teleki” fn. tmb. jelentése, 1982. április 21.

14 = = ÁBTL 3.1.2. M-40476. 103–104. Jelentés a „Teleki” fn. tmb.-vel tartott találkozóról, 1982. október 21. (A találkozóra nyolc nappal korábban került sor.)

15 = = ÁBTL 3.1.2. M-40476. 123–124. Jelentés a „Teleki” fn. tmb.-vel tartott találkozóról, 1983. március 18. (A találkozóra 14-én került sor.)

lépésén, 1982 novemberében.¹⁶ (A március 5-i buli egyébként a színpadra felvitt csirke széttépéséről vált hírhedtté, ez azonban a jelek szerint a hálózati személy és az ifiház vezetőjének beszélgetésén nem került szóba.) A „Teleki” jelentéséhez fűzött tartóiszti értékelésből kiderült: a színes fotókat nem egy rendőrnymozó, hanem a BRFK III/III-B. Alosztályának „Rolf” fedőnevű titkos megbízottja készítette, aki „rendszeresen fényképezi az együttes koncertjeit”. Noha, mint említettem, ezek a veszprémi fotók lehettek, nem zárható ki, hogy ő volt jelen a Kozák téren is, vagyis ő lehetett az a hálózati személy, aki hang- és képfelvételeket készített a rendezvényen (az erről szóló beszámolója napi operatív információs jelentés formájában maradt fenn).¹⁷

„Rolf” (teljes fedőnevén „Rolf Jenő”) fotóriporter 1977-től egészen a rendszer-váltásig dolgozott a BRFK III/III. Osztályának, ügynöki minőségében folyamatosan fényképezett az 1989-es tüntetéseken is.¹⁸ A „Teleki” jelentéséhez fűzött értékelés is rámutat arra, hogy foglalkozása nagyban megkönnyítette hálózati feladatainak ellátását: „Rolf” a „*célszemélyek felé – mint állandó »koncertfotós« – jó hírszerző lehetőségekkel rendelkezik*” – jegyezte meg Hollósi főhadnagy. A „Telekitől” származó értesülés alapján azonban a tiszt veszélyben látta „Rolf” helyzetét: ha a CPg tagjai tudomást szereznek a Kozák téri ifiház vezetői elleni fegyelmi eljárás részleteiről, konkrétan a belügy kezében lévő fényképekről, akkor könnyen rájöhetnek arra, hogy azok kitől kerülhettek hozzájuk, azaz a fotós kinek dolgozik. Ezért úgy döntött, hogy – a dekonspirálódást elkerülendő – a zenekar következő koncertjén végrehajtani kívánt „operatív dokumentálás” során eltekintenek „Rolf” bevonásától. A kerületi művelődési központ igazgatójának ugyanis nem lett volna szabad fecsegnie a neki megmutatott fényképekről. Padisáknéval mint intézményvezetővel hivatalos kapcsolatként dolgozott együtt az állambiztonság, ám úgy tapasztalták, hogy „*a vele hivatalosan közölt belügyi-rendőri információkat rosszindulatúan kezeli, a rendőri szervek lejárására, illetve az operatív felderítő munka akadályozására használja fel*”. Korábban is előfordult, hogy amikor tudomást szerzett egy bizalmas nyomozásról, „*agresszív módon próbálta felfedni*” az ügyben foglalkoztatott hálózati személyt és a beépített lehallgatókészüléket.¹⁹

A tiszt feleslegesen aggódott: mint tudjuk, a CPg-nek ezt követően nem volt operatíván vagy bármi egyéb módon dokumentálható fellépése. Az együttes már hónapok óta nem működött, amikor tagjait letartóztatták, majd a bűnvádi eljárás végén hármukat bebörtönözték. „Rolf” nem bukott le, így szolgálatait a belügy még 1989-

16 = = Molnár–Kassai, 1984: 101. A színes fotósorozat megtalálható a CPg tagjaitól lefoglalt fényképek között (BFL XXV. 44. b. 21158/1983. 221-Bü-123/1983. 36/a.); elképzelhető, hogy „Rolf” nekik is küldött egy példányt az eredendően a belügy számára készített felvételekből.

17 = = Takács, 2021b: 66–67.

18 = = Müller, 2011: 59–80. A fedőnév Antal László Aladár fotóriportert takarta, lásd pl. 890616, 2009.

19 = = ÁBTL 3.1.2. M-40476. 123–124. Jelentés a „Teleki” fn. tmb.-vel tartott találkozóáról, 1983. március 18.

ben is igénybe tudta venni. Felmerül persze a kérdés: *a CPg elleni eljárás megindításában nem játszott-e közre az, hogy az állambiztonság elejét akarta venni a hálózati személy dekonspirálódásának?* (Nem is annyira „Rolf” személyét, hanem egy titkos állambiztonsági eszközt védendő.) Hiszen egy nyílt nyomozás során bárkitől lefoglalhattak (le is foglaltak) fényképeket, amivel elterelhették a gyanút „Rolfról”, és arról, hogy felvételei miként jutottak a rendőrség birtokába.

Bárhogyan is történt, némileg revideálnom kell korábbi megállapításomat, miszerint Erdős Péter a „szennyhullám” elleni felszólalásában még azért nem tett említést a nála lévő fotókról, mert azokat csak írásának megjelenését követően foglalta le és juttathatta el hozzá a belügy.²⁰ A fentiek alapján a felvételek már korábban is az állambiztonság birtokában voltak, és vélhetően nemcsak a xv. kerületi művelődési ház vezetőjének, hanem a szintén hivatalos kapcsolatként számon tartott Erdős Péternek is megmutathatták, ám mivel operatív forrásból, egy hálózati személytől származtak, azok létéről a popcézár nem beszélhetett a nyilvánosság előtt. Azonban a nyílt vizsgálat megindítását követő viszontválaszában Erdős már nyugodtan beszélhetett a fényképekről. Mindez persze csak hipotézis – ám könnyen lehet, hogy az igazolásához szükséges bizonyíték ott van valahol egy megtalálásra váró dokumentumban.

=== Levéltári források ===

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

3.1.2. Munka-dossziék

M-40476. „Teleki”

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

xxv. 44. b. Pesti Központi Kerületi Bíróság iratai. Büntetőperes iratok.

21158/1983. Benkő Zoltán és társai

221-Bü-123/1983. Benkő Zoltán és társai. Bírói dosszié.

=== Hivatkozott irodalom ===

Gellért, 1988

Gellért András: Még mindig? Hétköznapi fasizmus Magyarországon. *Kritika*, 6. sz.

31–35.

²⁰ == Takács, 2021b: 75.

Hogyan készül, 1990

Hogyan készül a popmenedzser? Erdős Péterrel beszélget Acsay Judit.

Unió, Budapest, 1990.

Molnár–Kassai, 1984

Molnár Gábor – Kassai László: Egy amatőr zenekar által elkövetett izgatásról.

Belügyi Szemle, 5. sz. 99–105.

Müller, 2011

Müller Rolf: *Titkok – képek – nyolcvanas évek. The Secret Pictures of the Eighties.*

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan, Budapest.

Rácz, 1998

Rácz József: Ős-szkinhedek? A Mos-oi és a CPg együttes peréről. In: Rácz József:

Iffúsági (szub)kultúrák, intézmények, devianciák. Válogatott tanulmányok.

Scientia Humana, Budapest. 79–92.

Romsics, 2003

Romsics Ignác: *Volt egyszer egy rendszerváltás. Prohászka Imre fotóival.*

Rubicon-Ház, Budapest.

Szántó, 1988a

Szántó Gábor: A sárkány bőrfeje. *Képes* 7, 27. sz. 10–13.

Szántó, 1988b

Szántó Gábor: *Bőrfejúek*. Népszava, Budapest.

Szántó, 1989

Szántó Gábor: A skinheadjelenség politikuma. In: *Magyarország Politikai Évkönyve*

1988. Szerk. Kurtán Sándor – Sándor Péter – Vass László. R-Forma, Budapest.

396–403.

Takács, 2010

Takács Tibor: 1989 mint szöveg. In: *Allambiztonság és rendszerváltás.*

Szerk. Okváth Imre. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára –

L'Harmattan, Budapest. 153–168.

Takács, 2021a

Takács Tibor: *Botrányt akarunk! Rágalmak a CPg és a magyar punkmozgalom ellen.*

Jaffa, Budapest.

Takács, 2021b

Punk's Not Dead – But the Chicken Is. Egy 1983-as budapesti punkkoncert olvasatai.

Betekintő, 3. sz. 65–93.

=== Internetes hivatkozások ===

890616, 2009

890616 – *Egy nap anatómiája*. (Internetes tartalomszolgáltatás.) Szerk. Rainer M. János – Topits Judit. 1956-os Intézet, Budapest. <http://www.rev.hu/ords/f?p=107:1> (utolsó letöltés: 2021. november 23.)

Kulcsszavak

=====

ellenkultúra, ellenzéki mozgalmak, történeti emlékezet

/ Amendment, or Punks (History) Really Not Dead Yet /

The historian basically makes true statements about the past based on sources, so it does not matter what sources he works with. A new document that can even shed new light on the object often falls into the hands of the historian after the research has been completed and its results have been published. Based on my own examples, I go through two such cases where the newly discovered sources did not only contain new information on the research topic but also introduced new aspects of investigation. It has been proven once again that no matter how prudent a historian is, his knowledge of the past is necessarily fragmentary and often contingent, so getting to know the past will never be over.
